

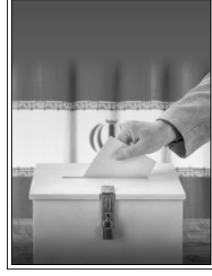
ANALİZ

MAYIS 2017 SAYI: 202

İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ 2017

MUSTAFA CANER

İRAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİ 2017

MUSTAFA CANER

COPYRIGHT © 2017

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımını yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Erkan Söğüt
Kapak Fotoğrafi: shutterstock.com
Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
İRAN SİYASAL SİSTEMİ VE CUMHURBAŞKANININ SİSTEMDEKİ YERİ	8
SEÇİM SÜRECİ	9
TEMEL TARTIŞMALAR	15
SEÇİMLERDEN SONRA İRAN'I NE BEKLİYOR?	17
SONUÇ	19

YAZAR HAKKINDA

Mustafa CANER

2010 yılında Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Uludağ Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2013 yılında "Sosyal Kontrol Kavramı Açısından Tıp Sosyolojisinin İmkanları" isimli tez çalışmasıyla yüksek lisans derecesi aldı. İran politik kültürü, Mısır politik kültürü, beden sosyolojisi, tıp sosyolojisi ve yeni toplumsal hareketler konularında çalışmalarını sürdürmektedir.

ÖZET

İran İslam Cumhuriyeti halkı 12. dönem cumhurbaşkanlığı seçimleri için sandık başına gidiyor. Siyasi yelpazede temel olarak muhafazakar ve reformist olmak üzere iki karşıt düşüncenin hakim olduğu İran'da buna paralel şekilde iki adayın yarıştığı söylenebilir. Reformistlerin desteklediği ılımlı aday Ruhani, 2013 yılından bu yana İran'ın Cumhurbaşkanlığını yapmaktadır. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere 6 büyük devletle imzalanan nükleer anlaşmanın mimarlarından olan Ruhani, dünya ile iyi ilişkiler kurmayı, diplomasiyi, özgürlüklerin genişletilmesini, her türlü alanda şeffaflığı savunmaktadır. Ruhani'nin rakibi Reisi ise geleneksel muhafazakar bir kimliğe sahip olup dini lider Hamaney'e yakın bir adaydır. Sertlik yanlısı olarak bilinen Reisi, daha muhafazakar bir söylemi benimsemiş ve Ruhani'nin son dört yıldaki icraatlarının eleştirisi üzerinden bir seçim kampanyası yürütmüştür. İran cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçları yalnızca İran için değil bölge ve genel dünya siyaseti açısından da önemli olacaktır.

**Bu çalışmada
İran'da
gerçekleştirilen
12. dönem
cumhurbaşkan-
lığı seçimleri
analiz
edilmektedir.**

GİRİŞ

19 Mayıs 2017 tarihinde düzenlenecek olan İran cumhurbaşkanlığı seçimleri, yalnızca İran'ı değil bütün bölgeyi ve aynı zamanda Batı dünyası ile kurulacak ilişkilerde doğuracağı sonuçlar itibarıyla çok daha geniş coğrafyaları etkileyecek bir potansiyele sahiptir. Bu sebeple söz konusu seçimler yalnızca İran halkı tarafından değil bütün bölge halkı ve Batı dünyası tarafından da çok yakından takip edilmektedir. Ruhani ve Reisi olmak üzere iki aday arasında cereyan edeceği hemen hemen kesinleşen seçimlerin sonuçları, adayların siyasi kimliklerine uygun olarak ülke siyasetinin de şekil almasını doğuracaktır. İran siyasi sistemindeki dengelerin kendine mahsus karakterinin siyasi nüansları oldukça önemli kıldığı da akıldan çıkarılmamalıdır. Dolayısıyla ancak söz konusu farklılıkları hesaba katan okumaların seçim sürecini ve muhtemel sonuçlarını kavramada başarılı olacağı söylenebilir. Aşağıdaki çalışmada hem yapısal hem de aktüel belirleyenler ışığında seçim süreci, adaylar ve muhtemel sonuçlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

İRAN SİYASAL SİSTEMİ VE CUMHURBAŞKANININ SİSTEMDEKİ YERİ

İran, İslam Cumhuriyeti adı verilen sistem ile idare edilen bir Ortadoğu ülkesidir. 30-31 Mart 1979 tarihlerinde yapılan referandum sonucu kabul edilmiş olan yönetim modeli, adından da anlaşılacağı üzere hem halk egemenliğine dayalı cumhuri-demokratik, hem de İslami yasalardan temellenen teokratik bir niteliği haizdir. Söz konusu ikili prensip siyasi kurumsallaşmaya da yansımış ve hem teokratik hem de demokratik kurumlardan müteşekkil düalist karaktere sahip ya da bir başka deyişle “melez”¹ bir sistem ortaya çıkarmıştır. Dini kurumların demokratik kurumları denetleme yolları çok çeşitlidir ve bu sebeple siyasi mücadelelerin sonucunda sık sık krizler ve tıkanıklıklar yaşanmaktadır. Velayet-i Fakih (Rehberlik makamı), sistemin en güçlü kurumsal parçasını temsil ederken Cumhurbaşkanı, Muhafızlar Konseyi, Uzmanlar Meclisi, Düzenin Yararını Teşhis Konseyi de önemli yapılanmalar arasında zikredilebilir.

İran Anayasası'nın 113. maddesine göre, “Rehberlik makamının ardından ülkenin en yüksek resmi makamı cumhurbaşkanlığıdır ve Rehberlik ile doğrudan ilişkilendirilen işler dışında, anayasanın uygulanmasının ve yürütme erkinin başkanlığının sorumluluğunu uhdesinde taşır”. Anayasanın 114. maddesine göre, cumhurbaşkanları 4 yıllığına doğrudan halkoyu ile seçilirler ve en fazla iki dönem görev yapabilirler. Cumhurbaşkanı olabilmenin şartlarını bildiren 115. maddeye göre ise cumhurbaşkanları, “din ve siyaset adamları” (recal-e mezhebi ve siyasi) arasından seçilmektedirler.² Cumhurbaşkanı olabilmek için “İranlı olmak, İran vatandaşı olmak, yönetici ve becerikli olmak, iyi bir sicile, güvenilirlik ve dindarlığa sahip olmak, İran İslam Cumhuriyeti'nin kaynaklarına ve ülke-

1. Said Amir Arjomand, *After Khomeini: Iran Under His Successors*, (Oxford University Press, New York: 2009), s. 120.

2. Farsçada “mezhep” kelimesi Türkçedeki “din” kelimesine karşılık gelmektedir.

nin resmi mezhebine [Anayasanın 12. maddesine göre Caferi İsnâaşeriyye mezhebidir] inanmak ve iman ediyor olmak” gibi şartları taşımak gerekmektedir.³ Sözü edilen şartların oldukça subjektif yorumların konusu olması, yine Anayasanın 99. maddesi uyarınca seçimleri denetlemekten sorumlu bulunan Muhafızlar Konseyi’nin gücünü oldukça artırmaktadır. Özellikle “recal-e siyasi” (siyaset adamı) tamlamasındaki “recal” kelimesinin, muhafazakarlar tarafından yalnızca erkekleri işaret ettiği şeklinde yorumlanması reformistlerin tepkisini çekmektedir. Sonuçta bugüne kadar hiçbir kadın aday cumhurbaşkanlığı adaylığı için Muhafızlar Konseyi’nden onay alamamıştır.

Cumhurbaşkanı, genel olarak Velayet-i Fakih makamının sahibi olan dini liderden sonraki en güçlü kişi olarak değerlendirilse de Muhafızlar Konseyi, yargı, Meclis ve Düzenin Yararını Teşhis Konseyi tarafından gerek doğrudan gerekse de dolaylı sınırlandırma eylemlerine konu olabilmektedir. Cumhurbaşkanının kimler arasından seçileceği, yukarıda belirtildiği gibi ilk etapta Muhafızlar Konseyi tarafından belirlenmektedir. Meclis ise istediği takdirde Anayasanın 89. maddesi gereği kabineyi ya da cumhurbaşkanının kendisini güvensizlik oyuyla düşürecek yetkiye sahiptir. Anayasanın 110. maddesi gereği cumhurbaşkanının düşürülmesi için dini liderin onayına da ihtiyaç duyulurken bakanlar için Meclisin kararı yeterli olmaktadır. Örneğin, İslam Cumhuriyeti’nin ilk Cumhurbaşkanı Abdülhasan Beni Sadr, işte böyle bir güvensizlik oyu sonucunda Meclis tarafından düşürülmüş ve karar dönemin dini lideri Ayetullah Humeyni tarafından onaylanmıştır. Öte yandan yargı da istediği zaman cumhurbaşkanının eylemlerini dolaylı olarak sınırlandırabilmektedir.

Buna rağmen cumhurbaşkanları, İran’da hafife alınamayacak bir güce sahiptirler ve İran siyasal tarihine baktığımızda da ülkenin kaderinde olumlu ya da olumsuz etkilerinin bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Başbakanlığın daha ön planda olduğu

1980’leri saymazsak, 1989-1997 arasındaki Rafsanjani döneminin, İran’ın dünyaya açıldığı ve Irak ile sekiz yıl süren savaştan sonra toparlandığı bir dönem olduğunu söylemek gerekmektedir. Yine 1997-2005 arası yaşanan Hatemi döneminin, “reform dönemi” olarak anıldığını ve İran’ın bugününe de yansıyan pek çok önemli atılımın (şehir konseyi seçimleri gibi) o dönemde yapıldığını bilmek gerekir. Yine Ahmedinejad yönetiminin uluslararası yapılar ve Batı ülkeleriyle gerginliğin ve krizlerin dönemi olduğunu, Ruhani’nin cumhurbaşkanlığının ise yeniden dünya ülkeleriyle bir araya gelmenin tohumlarının atıldığı bir dönem olduğunu söylemek gerekir. Bütün bu dönüşümlerde cumhurbaşkanlarının aldıkları kararlar ve izledikleri yolun ne kadar belirleyici olduğunu ise söylemeye gerek yoktur.

İran cumhurbaşkanlığı seçimleri, yalnızca İran’ı değil bütün bölgeyi ve aynı zamanda Batı dünyası ile kurulacak ilişkilerde doğuracağı sonuçlar itibarıyla çok daha geniş coğrafyaları etkileyecek bir potansiyele sahiptir.

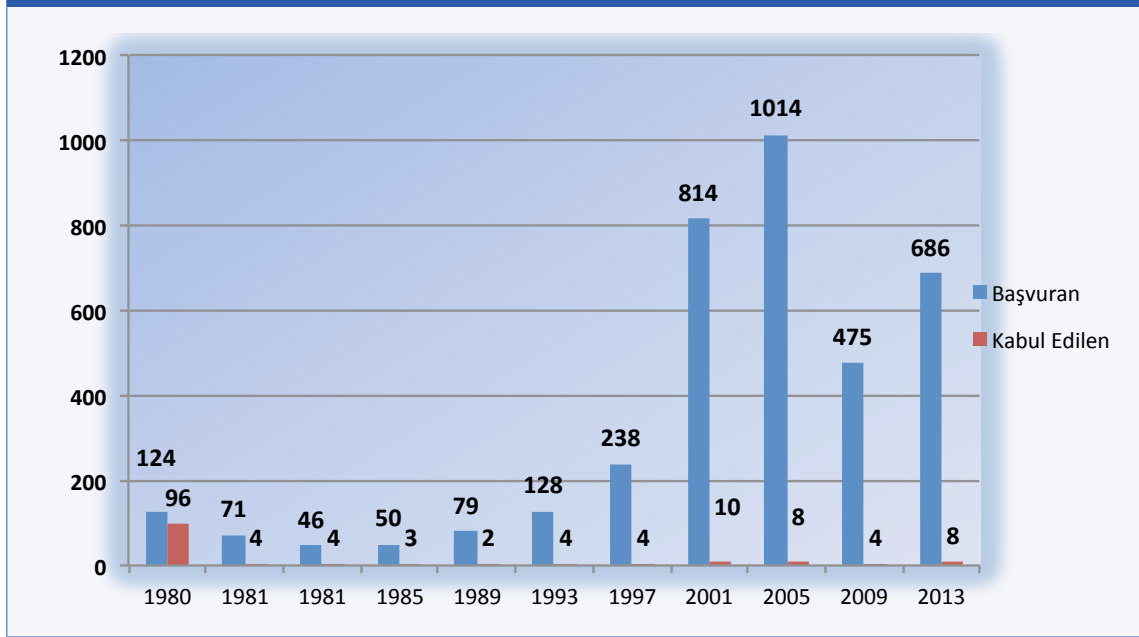
SEÇİM SÜRECİ

12. cumhurbaşkanlığı seçimleri için İran makamlarınca açıklanan programa göre 11-15 Nisan arası cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılmak isteyen kişiler isimlerini yazdıracaklar, 16-20 Nisan arasında isimlerini yazdıran kişilerden kimlerin cumhurbaşkanı olabilmek için yeterli donanımına sahip olduğu Muhafızlar Konseyi tarafından tespit edilecek, söz konusu süreç muhtemelen 25 Nisan’a kadar uzatılacak, 25-27 Nisan arasında onaylanan adaylar duyurulacak, 28 Nisan-17 Mayıs arasında seçim kampanyaları gerçekleştirilecek, 18 Mayıs’ta kampanyalar sona erecek ve 19 Mayıs’ta da seçimler icra edilecekti.⁴

3. Metinde atf yapılan Anayasa maddeleri için bkz. دکتر مسلم آقایی. طوق، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، انتشارات خرسندی، تهران، 2016.

4. “Iran’s 12th Presidential Election: A Timeline”, Press TV, 3 Nisan 2017.

TABLO 1. CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNE KATILMAK İÇİN BAŞVURAN VE KABUL EDİLEN ADAY SAYILARI

Kaynak: Iran Data Portal

11-15 Nisan arasında devam eden beş günlük kayıt süresinin sona ermesinin ardından Seçim İdare Merkezi Başkanı Ali Asker Ahmedi, cumhurbaşkanlığına başvuruda bulunan adayların sayısının 1636 ve bu kişilerin 137'sinin kadın olduğunu açıkladı. Başvuran adayların arasında, başvuru için bir ön koşul bulunmadığından dolayı, 18 yaşındaki bir gençten 92 yaşındaki bir ihtiyara kadar farklı yaş gruplarından kimseler de bulunuyordu.⁵ Öte yandan 1636 rakamının bugüne kadar İran cumhurbaşkanlığı seçimleri tarihine bakıldığında karşılaşılan en yüksek rakam olduğu söylenebilir (Tablo 1).⁶

Ahmedi'nin 9 Mayıs'taki açıklamasına göre ise İran'da oy kullanacak 56.410.234 seçmen bulunuyor.⁷ İran'daki siyasal sistemin dışarıdan ve içeriden sürekli sorgulanan karakteri göz önüne alındığında seçimlere katılım oranının sistemin meşruiyeti açısından oldukça önemli

olduğu söylenebilir. Bu sebeple sistemin önemli isimleri her seçim öncesi katılım çağrılarında bulunmaktadır. Örneğin 2016 yılındaki İslami Şura Meclisi ve Uzmanlar Meclisi seçimleri öncesinde dini lider Ayetullah Ali Hamaney, "Herkes seçimlere katılmalı, hatta sisteme karşı olanlar bile" diyerek bu konunun önemini ifade etmişti.⁸ Diğer taraftan reformistler ve sistemden memnun olmayan kişiler mevcut siyasal sisteme yönelik tavırlarını seçimlere katılmayarak veya zaman zaman da boykot ederek göstermektedirler. Bu anlamda onların sandığa gitmeleri de bir fark yaratabilmek açısından önemlidir. Bu yüzden önümüzdeki seçimler için Cumhurbaşkanı Ruhani, "seçimlere kitlesel katılım yoluyla İran halkının birliğini göstereceğini umduğunu" belirtmiştir.⁹ Bugüne kadar en yüksek katılım oranı olaylı 2009 seçimlerinde söz konusu olurken en düşük katılım oranları da Rafsancani'nin cumhurbaşkanı seçildiği

5. "پایان ثبتنام نامزدها با رکورد ۶۳۶۱ نفر / نامزد ضربهگیر آمد ۲ نامزد انقلابی", *Kayhan*, 15 Nisan 2017.

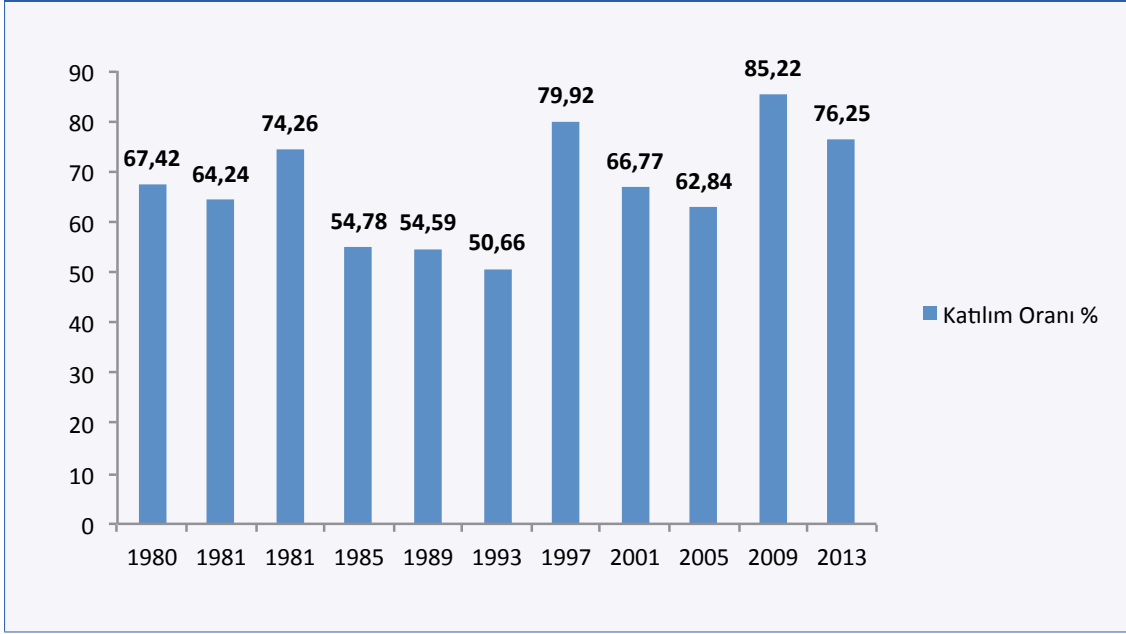
6. "Presidential Elections", Iran Data Portal, <http://irandataportal.syr.edu/presidential-elections>, (Erişim tarihi: 19 Mayıs 2017).

7. "Over 56 Million Iranians Eligible to Vote in Presidential Election", IRNA, 9 Mayıs 2017.

8. "حتی کسانی که نظام را قبول ندارند، برای حفظ و اعتبار کشور در انتخابات", *Tabnak*, 9 Ocak 2016.

9. "President Rouhani Calls for Massive Turnout in Upcoming Elections", IRNA, 10 Mayıs 2017.

TABLO 2. CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMLERİNE KATILIM ORANLARI (YÜZDE)

Kaynak: Iran Data Portal

1989 ve 1993 seçimlerinde görülmüştür. 89 ve 93 seçimlerindeki zayıf katılım savaş sonrası İran'ın harap durumda olmasına bağlanabilecekken 2009'daki yüksek oran ise Ahmedinejad yönetiminden memnuniyetsiz reformist seçmenin sandığa gitmesiyle açıklanabilir.

Kayıt döneminde yaşanan gelişmelere göz attığımızda aşağıdaki bazı ünlü isimlerin ön plana çıktığını görmekteyiz. Rafsancani döneminde kültür bakanlığı görevinde bulunmuş olan Mustafa Mirselim ilk kayıt yaptıran önemli isim oldu.¹⁰ Daha önceden dini lider Hamaney tarafından seçimlere katılmaması yönünde uyarılmış ve kendisinin de bu uyarıyı dinleyeceğini beyan etmiş olmasına rağmen eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın, yardımcısı Hamid Bekayi ile birlikte adını yazdırması en sürpriz gelişmeler arasındaydı.¹¹ Tahran Belediye Başkanı Muhammed Bakır Galibaf ile Cumhurbaşkanı Birinci Yardımcısı İshak Cihangiri de kayıt olan ünlü

siyasiler arasındaydı.¹² Özellikle Cihangiri ile Ruhani arasındaki uyum ve birliktelik söz konusuysen Cihangiri'nin adaylığı sürpriz olarak değerlendirilmişti. Elbette bunun taktik icabı bir adaylık olduğu ve daha sonradan Cihangiri'nin Ruhani lehine yarıştan çekileceği düşünülmüştü ve düşünüldüğü gibi de oldu. Astan-ı Kuds Rezaevi Vakfı'nın yöneticisi İbrahim Reisi'nin adaylık başvurusu da önemli gelişmeler arasındaydı.¹³ Aşağıda açıklanacağı üzere Reisi, seçimin en flaş isimleri arasında yer alıyor. Son olarak şimdiki Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin de ismini yazdıran önemli isimler arasında olduğunu söylemek gerekiyor.¹⁴

Muhafızlar Konseyi ek süreye ihtiyaç duymadan 20 Nisan'da kararını açıkladı. Açıklanan karara göre 6 adaya seçimlere katılabilmeleri için onay verilmişti. Teyit alan adaylar Seyyid Mustafa Mirselim, İshak Cihangiri, Hasan Ruhani,

10. "ICP Official Registers for Presidential Election", IRNA, 11 Nisan 2017.

11. "Mahmoud Ahmadinejad Registers to Run for President", Al Jazeera, 12 Nisan 2017.

12. "Tehran Mayor, First VP Register for Presidential Election", Press TV, 15 Nisan 2017.

13. "Ebrahim Raisi Registers for Presidential Election", *Tehran Times*, 14 Nisan 2017.

14. "Iran's Incumbent President Rouhani Submits Name for Presidential Race", Press TV, 14 Nisan 2017.

Seyyid İbrahim Reisi, Muhammed Bakır Galibaf ve Seyyid Mustafa Haşimiteba olarak açıklandılar.¹⁵ Dolayısıyla eski Cumhurbaşkanı Ahmedinejad ve yardımcısı Bekayi, Muhafızlar Konseyi tarafından cumhurbaşkanlığı için uygun bulunmadılar. Analizin bu bölümünde söz konusu adaylar ile ilgili inceleme ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Muhammed Bakır Galibaf

Şu anki Tahran Belediye Başkanı olan Galibaf, pragmatik-muhafazakar kimliği ile bilinen bir siyasetçidir. Aynı zamanda eski bir Devrim Muhafızları komutanı olan Galibaf, 2005 ve 2013 seçimlerinde de aday olmuş, ancak sırasıyla yüzde 13,8 ile dördüncü¹⁶ ve yüzde 16,55 oyla ikinci¹⁷ sırada seçimleri tamamlamıştır. 2017 seçimlerine de adaylığını koyan ve aşağıda açıklandığı üzere anketlerde de iyi bir profil sergileyen Galibaf 15 Mayıs tarihinde duyurduğu kararıyla seçimlerden Reisi lehine çekildiğini açıklamıştır.¹⁸ Galibaf, adaylıktan çekilmesinin ardından Reisi ile birlikte mitinglere katılarak ona olan desteğini en açık şekilde ifade etmiştir.¹⁹ Ayrıca iki ismin seçim kampanyası ofisleri de birleşerek Reisi'nin kampanyası için çalışmaya başlamışlardır.²⁰

İshak Cihangiri

Cumhurbaşkanı Ruhani'nin birinci yardımcısı görevini yürüten İshak Cihangiri özellikle ilk canlı münazaradaki performansıyla ilgi toplamıştı. Reformist kimliği ile bilinen Cihangiri, Hatemi döneminde de Sanayi ve Maden Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Ruhani ile çok uyumlu

çalışan Cihangiri 16 Mayıs tarihinde Ruhani lehine yarıştan çekildiğini açıklamıştır.²¹

Seyyid Mustafa Haşimiteba

Haşimiteba, reformist kimliği ile bilinen bir siyasetçidir. Rafsancani ve Hatemi dönemlerinde Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı görevlerinde bulunmuş, şu anda ev hapsinde bulunan reformist siyasetçi Mir Hüseyin Musevi'nin Başbakanlığı döneminde Sanayi Bakanlığı yapmış bir figürdür. Seçim çalışmalarında çevresel sorunlara odaklanan²² Haşimiteba'nın seçimleri kazanma şansı yok denecek kadar azdır.

Seyyid Mustafa Mirselim

Mirselim, Rafsancani döneminde Kültür ve İrşad Bakanlığı görevinde bulunmuş ünlü bir muhafazakar siyasetçidir. Ayrıca devrimin ilk yıllarında çok önemli bir rol oynayan İslam Cumhuriyeti Partisinin de üyeleri arasında bulunmaktaydı. Bunun yanında 1960'lardan beri faaliyet gösteren İslami Koalisyon Partisi'nin şimdiki genel başkanlığı görevini yürütmektedir. Mirselim, 18 Mayıs tarihinde İslami Koalisyon Partisinin de onayıyla seçimlerden Reisi lehine çekilmiştir.²³

Hasan Ruhani

2013 yılının Ağustos ayında göreve geldiğinden beri İran'ın Cumhurbaşkanlığını yürüten Hasan Ruhani, "ılımlı" bir siyasetçi olarak biliniyor. Bir önceki cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, Ahmedinejad döneminin ekonomik ve siyasi açıdan boğucu atmosferinden çıkış için bir kurtarıcı gözüyle bakılan Ruhani, dört yılda gerçekleştirdiği kadar gerçekleştirmediği vaatleriyle de maruf bir isim. Cumhurbaşkanlığı görevinin dışında İran İslam Devrimi'nin ilk günlerinden beri çok önemli görevleri ifa eden Ruhani'nin bu görevleri

15. نامزد احراز صلاحیت شده انتخابات ریاست جمهوری معرفی شدند، IRNA, 20 Nisan 2017.

16. "2005 Presidential Election", Iran Data Portal, <http://irandataportal.syr.edu/2005-presidential-election>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2017).

17. "2013 Presidential Election", Iran Data Portal, <http://irandataportal.syr.edu/2013-presidential-election>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2017).

18. "Presidential Candidate Qalibaf Drops Out for Raeisi", IRNA, 15 Mayıs 2017.

19. "اجتماع حامیان رئیسی در مصلى تهران (۱)", *Tasnim*, 16 Mayıs 2017.

20. "ستادهای قالیباف و رئیسی ادغام شدند/ تشکیل ستاد "کرامت و کارآمدی"، *Tasnim*, 15 Mayıs 2017.

21. "Iran's First VP Drops Out of Presidential Race to Back President Rouhani", Press TV, 16 Mayıs 2017.

22. "Iranian Candidate Hashemitaba Focuses on Environment in Campaign Speech", *Tasnim*, 3 Mayıs 2017.

23. "حزب مؤتلفه اسلامی با انصراف میرسلیم از رقابت انتخابات ۶۹ موافقت کرد"، *Tasnim*, 18 Mayıs 2017.

arasında Yüksek Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreterliği (1989-2005) ve Nükleer Başmüzakerecilik (2003-2005) bulunuyordu.

Ruhani'nin bu zamana kadarki en temel başarısı ise 2015 yılında imzalanan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Kapsamlı Ortak Eylem Planı, diğer bir ifade ile nükleer anlaşma olarak ifade edilebilir. Bu anlaşma sonrasında İran'a nükleer programından dolayı uygulanan yaptırımlar kaldırılmış ve ülke tecrit edilmişlik durumundan görece sıyrılmayı başarmıştır. Ayrıca söz konusu anlaşmanın uluslararası hukuk ve meşruiyet bağlamında güçlü temellere oturtulduğu da rahatlıkla ileri sürülebilir. Bu sebeple ABD Başkanı Donald J. Trump, seçim vaatlerinden biri olarak vurguladığı şekilde onu "yırtıp atmaya" çalışmamış ve İran cumhurbaşkanlığı yarışındaki diğer adaylar da anlaşmaya esastan karşı çıkmamışlardır. Öyle ki Galibaf "Nükleer anlaşma milli bir belgedir" diyerek önemini ifade edip kendi hükümetinin de bu belgeye bağlı kalıp savunacağını söylerken,²⁴ Reisi de "Nükleer anlaşma çekini nakde çevirmek için devrimci bir hükümete ihtiyaç var",²⁵ diyerek anlaşmanın esasına değil uygulanma usulüne karşı çıkmıştır. Bu büyük diplomatik başarı İran'daki reformist seçmenleri etkilese de diğer seçmen gruplarını, özellikle yol açtığı ekonomik beklentileri karşılayamaması sebebiyle bir nebze hayal kırıklığına uğratmıştır.

Ruhani'nin kendisi kolaylıkla reformist olarak kategorize edilemese de seçmen kitlesinin ağırlıklı bir kısmını reformistler oluşturmakta ve yine medya kampanyalarında da reformist bir söylemin ağırlığı hissedilmektedir. İran reform hareketinin lideri ve 1997-2005 yılları arasında cumhurbaşkanlığı yapmış olan Muhammed Hatemi de Ruhani'ye olan desteğini, kendi resmi web sitesinden yayınlanan bir açıklamada, "ülkemiz halkının yararı, Ruhani hükümetinin devamına bağlı" diyerek ifade

etmiştir.²⁶ 15 Mayıs Salı günü de yine Hatemi, başta "Telegram" olmak üzere sosyal medya hesaplarından hızla yayılan bir video mesajında, Ruhani hükümetinin icraatlarını överek halktan sandığa gidip Ruhani'ye oy vermelerini istemiştir. Söz konusu mesaj daha sonra savcılığın harekete geçmesi üzerine sosyal medya hesaplarından silinmeye başlanmıştır.²⁷ 2009 protestolarının ardından protestoların arkasında olmakla suçlananlardan birisi olan eski Cumhurbaşkanı Hatemi, İran medyasında sansüre uğramaktadır. Savcılığın kararının arkasında kuvvetle muhtemel söz konusu sansür bulunmaktadır.

Ruhani'nin kazanması, yerleşik nizam kurumlarıyla arasındaki mücadeleyi artıracakken; Reisi'nin kazanması durumunda ise Ruhani dönemindeki yeniliklerin geriye döndürüleceği bir İran tablosu ile karşılaşabiliriz.

Ruhani'nin özellikle reformistlerin ve ılımlılık yanlısı seçmenin teveccühünü kazanan tarafı, seçim kampanyası sırasında açıkça Devrim Muhafızları'nı ve yerleşik nizamın kurumlarını hedef almasıdır. 5 Mayıs'taki münazarada "Nükleer anlaşmayı bozmak için füzelerin üzerlerine sloganlar yazdılar ama halkımız bu engellerin hepsini aştı ve bugüne ulaştık" diyerek²⁸ başta Devrim Muhafızları olmak üzere nükleer anlaşma karşıtı çevreleri eleştirmiştir. 8 Mayıs'ta Hemedan'da halka seslenen Ruhani, söz konusu yapıları kast ederek, "Şiddet ve aşırılık yanlılarına son vermek için seçimlere girdik" demiştir.²⁹ Bu söylemlere paralel

²⁶ "سیدمحمد خاتمی: به زنان و جوانان فرصت حضور در شوراها داده شود/ http://www.khatami.ir/ مصلحت مردم کشور به تداوم دولت روحانی است", <http://fa/news/1387.html>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2017).

²⁷ "Iran's Ex-President Khatami Urges Iranians to Vote for Rouhani", Radio Farda, 15 Mayıs 2017.

²⁸ روحانی: روی موشک شعار نوشتند تا برجام را برهم بزنند/کتابه به رئیسی. و قالیباف؛ دبیر مردم در پایان دولتی که وعده وعید می‌داد به چه روزگاری افتادند/ Aftabnews, 5 Mayıs 2017.

²⁹ دوران شما تمام شده است/چه شده سخنگوی یک نهاد سیاه نمایی دولت را یاد. "گرفته است", ISNA, 8 Mayıs 2017.

²⁴ IRIB News, 4 Mayıs 2017. "قالیباف: برجام یک سند ملی است".

²⁵ "Cashing JCPOA Check' Will Need Revolutionary Government: Raisi", *Tehran Times*, 16 Mayıs 2017.

şekilde son zamanlarda İran dini lideri Hamaney ve Yargı Gücü Başkanı Sadık Amoli Laricani başta olmak üzere yerleşik nizam kurumları ile Ruhani arasında bir gerilimin mevcut olduğu söylenebilir. Özellikle Ocak ayı başında Sadık Laricani'nin, yolsuzluk sebebiyle idama mahkum edilen Babek Zencani'nin, Ruhani'nin seçim kampanyasını finanse ettiğini söylediğine dair iddiası,³⁰ yargı ve yürütme arasındaki mücadelede zirveyi temsil ediyordu. Ruhani bu iddiaya, Twitter hesabından attığı bir tweetle yanıt vererek şöyle demişti: "Hükümet bir sistem kurarak bütün iş ve dış hesaplarını sunmaya hazırdır ve karşılığında aynı şeyi yapmasını yargı gücünden de beklemektedir".³¹ Yürütme gücünün başkanı, sadece yargı gücü ile değil rehberlik makamı ile de sorunlar yaşamaktadır. Dini lider Hamaney, Ruhani'yi özellikle ekonomik icraatlarından dolayı eleştirmekte ve ikili arasındaki gerilim aylardan beri devam etmektedir. Hamaney, özellikle Nevruz mesajında açık bir şekilde Ruhani hükümetini işsizlikle mücadelede başarısız olmakla suçlamıştır.³²

Bu bağlamda Ruhani reformist ve ılımlı seçmenin desteğiyle seçimin favori adayı olarak ön plana çıkmaktadır. Ruhani'yi destekleyenler özellikle onun diğer ülkeler ile iyi ilişkiler kurmaya matuf siyasetini benimsemekte ve tekrar Ahmedinejad döneminin izole edilmişlik durumuna geri dönmek istememektedirler. Ruhani'nin ardından seçimlerde en çok ön plana çıkan isim ise Seyyid İbrahim Reisi'dir.

Seyyid İbrahim Reisi

Uzun yıllar ülkenin Başsavcılık görevini yürüten İbrahim Reisi siyasi geçmişi fazla uzun olmasa da İran'ı takip eden kişilerin yakından ta-

nındığı bir isimdir. Reisi, rakibi Ruhani'nin tam aksine dini lider Hamaney'e olan yakınlığı ile biliniyor. Hatta Hamaney'in kendisinden sonra dini liderlik makamı için Reisi'yi düşündüğü ve onu bu doğrultuda yetiştirmeye çalıştığı da sıkça tekrarlanan iddialar arasındadır.³³ Bu anlamda Reisi'nin cumhurbaşkanlığı, ona siyasi arenada tecrübe kazandıracak ve ülke yönetimine aşına olmasını sağlayacak bir basamak şeklinde değerlendirilebilir.

Reisi'yi son dönemde ön plana çıkartan en önemli gelişmelerden bir tanesi, Şii İnaaşeriyye inancının sekizinci imamı olan İmam Rıza'nın türbesinin de koruyuculuğunu sorumluluğunda bulunduran ülkenin en önemli vakıflarından Astan-ı Kuds Rezavi Vakfı'nın yöneticiliğine getirilmesidir. Vakfın bir önceki yöneticisi olan Ayetullah Abbas Vaiz Tabesi'nin vefatı üzerine söz konusu makama Hamaney tarafından atanan Reisi, onun tarafından "yönetim konusunda geniş tecrübe sahibi, dindar ve güvenilir bir birey" olarak tanımlanmıştır.³⁴ Vakıflar genel olarak İran'ın ekonomik ve siyasi hayatında oldukça önemli kurumlardır. Milyarlarca dolarlık ekonomik güce hükmeden bu kurumlar dini liderin gözetimi altında çalışırlar.³⁵ Reisi'nin başına geçtiği kurum da İran'ın en güçlü kurumlarından biridir. Ancak Reisi'nin tek özelliği bu değildir.

1980'lerde yeni kurulan sistemin muhaliflerinin yargılanması ve mahkum edilmesinde yargı gücü içerisinde görev alan Reisi, 1988 yılında da 4 bin siyasi mahkumun idamına karar veren ve "ölüm komitesi" olarak bilinen yapılanmanın üyeliğini yapmıştı.³⁶ Reisi bu özelliğinden dolayı İran'daki reformistlerin ya da genel

³⁰ "لاریجانی: بابک زنجانی گفته میلیاردها تومان به انتخابات ریاست جمهوری کمک کرده است", BBC Persian, 2 Ocak 2017.

³¹ "#دولت حاضر است با تشکیل سامانه‌ای، حسن روحانی (Rouhani_ir)، تمام دخل...".

³² "New Year a Time for Creating More Jobs, Boosting Production", The Office of the Supreme Leader, Grand Ayatollah Sayyid Ali Hosseini Khamenei, <http://www.leader.ir/en/content/17772/The-Leader%E2%80%99s-message-on-the-Iranian-New-Year>, (Erişim tarihi: 15 Mayıs 2016).

³³ Saeed Kamali Dehghan, "Ebrahim Raisi: The Iranian Cleric Emerging as a Frontrunner for Supreme Leader", *The Guardian*, 9 Ocak 2017.

³⁴ "Leader Appoints Imam Reza Shrine New Custodian", Press TV, 7 Mart 2016.

³⁵ Karim Sadjadpour, "The Supreme Leader", *The Iran Primer*, <http://iranprimer.usip.org/resource/supreme-leader>, (Erişim tarihi: 12 Mayıs 2017).

³⁶ "Running for Iran Presidency: A Cleric Involved in the Mass Execution of Political Prisoners", *Radio Zamaneh*, 6 Nisan 2017.

olarak değişim yanlılarının eleştirilerinin hedefinde bulunuyor. Örneğin Ruhani'nin danışmanlarından olan Hamid Ebutalebi tarafından ülkenin fakirlik, yolsuzluk, krizler ve felaketler ile karakterize edilen "karanlık" bir tasvirini sunduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.³⁷ Devrim döneminin aktif figürlerinden ve aynı zamanda molla da olan Reisi, "geleneksel muhafazakar" olarak isimlendirilebilir. Muhafazakarlığın geleneksel biçimi İran'da daha kapalı bir ekonomik anlayışı savunan ve sistemin devamının sağlanmasında katı ideolojik ve dini değerlerle bezeli tutumlara sahip bireyleri tanımlamada kullanılabilir. Reisi'nin söylemlerine baktığımızda da sıklıkla kullandığı "devrimcilik" retoriğinin muhafazakar "köklere geri dönme" anlayışına yaslandığını söyleyebiliriz.

Reisi'nin siyasal kampanyasında izlediği yöntem temelde Ruhani hükümetinin icraatlarını eleştirme olarak özetlenebilir. Özellikle Ruhani hükümetine bağlı bazı kurumların yöneticilerinin astronomik maaşlar aldıklarına ilişkin iddialarla ortaya çıkan "yolsuzluk skandalı" Reisi'nin hücum ettiği temel noktalardan biriydi. Göreve geldikten 6 ay sonra "yolsuzluk kaynağı kurumları tamamen dönüştüreceğini" ifade eden Reisi³⁸ aynı zamanda her yıl en az bir milyon iş yaratacağını³⁹ ve işsizlik oranını yüzde 12'den yüzde 8'e düşüreceğini vaat etmektedir.⁴⁰ İşsizlik oranındaki artış da Ruhani'nin ekonomi karnesindeki zayıf notlardan birini işaret ettiğinden dolayı Reisi'nin ekonomik vaatleri de doğrudan Ruhani'yi hedef almaktadır.

Bütün bunların dışında siyasal tecrübe ve halk desteği anlamında özellikle Ruhani'ye göre oldukça zayıf kaldığı söylenebilir. Her ne kadar şu anda ve geçmişte çok önemli makamlarda

bulunsa da bu makamlar genellikle seçim değil atama konusu olan bürokratik makamlar olduklarından dolayı siyasi yarış ve seçim süreçlerine ilişkin beceri konusunda yeterli ipucunu sağlamamaktadırlar. Elimizde bu konuda bulunan tek veri Uzmanlar Meclisi seçimlerinde almış olduğu oylardır. 2016 Uzmanlar Meclisi seçimlerinde Güney Horasan vilayetinden aday olan Reisi, toplam 430.930 oyun 325.077'sini alarak seçim bölgesinin tek üyesi olarak seçilmiştir.⁴¹ Ancak Uzmanlar Meclisi seçimleri ulemadan başka kimsenin aday olamadığı seçimler olduğundan dolayı demokratik yarışma konsepti uyarınca yine anlamlı bir yorum imkanı vermemektedir.

TEMEL TARTIŞMALAR

Tıpkı ABD seçimlerinde olduğu gibi İran seçimlerinde de canlı yayında rakipler münazara etmektedirler ve bu münazaralar aynı zamanda seçmen davranışlarının belirlenmesi açısından da seçimin son derece önemli bir parçasını temsil etmektedir. Münazaralar, seçimlere yaklaşıırken ülkenin temel tartışma konularını ve bu konulara ilişkin adayların yaklaşımlarını ortaya çıkarmaktadır.

Bu seçimin temel tartışması da ekonomi etrafında yürütülmektedir. İran'ın özellikle Ahmedinejad'ın ikinci döneminde maruz kaldığı ambargoların sonucunda yüklendiği ağır ekonomik maliyet bu seçimin temel gündeminin ekonomi olmasına sebep olmuştur. Adaylar ekonomik vaatlerini genelde diğer konulardaki vaatlerinin önüne koymuşlar ve birbirlerini bu zaviyeden eleştirmeye çalışmışlardır. Bu anlamda şimdiki cumhurbaşkanının ekonomik performansı muhafazakar adaylar tarafından kıyasıya eleştirilmektedir. Ayrıca zaman zaman da gerçekleşmesi imkansız gibi görünen vaatlerin telaffuz edilmesinden imtina edilmemektedir.

37. Hamid.Aboutalebi (Dr.Aboutalebi), "عجب"، "المشب مدعیان" کار و کرامت، "عجب"، Twitter, 26 Nisan 2017.

38. کشور به هیچ عنوان ظرفیت شنیدن اخبار فساد را ندارد/شش ماهه گزارش، ISNA, 23 Nisan 2017.

39. "رئیس: سالیانه یک میلیون شغل ایجاد خواهیم کرد"، IRNA, 30 Nisan 2017

40. "رئیس: مصمم هستیم که مشکل بیکاری را حل کنیم"، ISNA, 26 Nisan 2017

41. "2006 Assembly of Experts Election", Iran Data Portal, <http://irandataportal.syr.edu/assembly-of-experts-elections/2016-assembly-of-experts-election>, (Erişim tarihi: 12 Nisan 2017).

28 Nisan'da gerçekleştirilen ilk münazaranın konusu "sosyal meseleler" olarak belirlenmesine rağmen adaylar beklenileceği üzere ülkenin ekonomik meselelerini daha çok konuştular. Galibaf'ın Ruhani'ye ülkenin ekonomik durumu üzerinden yüklenmesi, Ruhani'nin 4 milyon iş yaratacağı sözü verdiğini söyleyip bu sözü tutmadığını iddia etmesi, Ruhani tarafından "Ben hiçbir zaman halka 4 milyon iş yaratacağımı söylemedim, bu yalandır" şeklinde karşılık buldu. Galibaf ayrıca Ruhani ve çevresinin, bütün bir halkın ancak yüzde 4'ünü temsil eden seçkin bir çevre olduğunu söyleyerek popülist bir yaklaşımda bulundu. Galibaf'ın Cihangiri'ye yönelik "Ruhani'ye yardım etmek için seçimlere girdi" şeklindeki eleştirisine ise Cihangiri, "Ruhani bizim cumhurbaşkanımızdır, ancak şu an rakibiz" şeklinde cevap verdi. Cihangiri, Suudi Arabistan Büyükelçiliğine yapılan saldırıyı gündeme getirerek saldırganların Galibaf'a ve onun ekibine yakın kişiler olduklarını iddia etti. Reisi'nin gündeminde de ekonomik sorunlar ve gelir eşitsizliği vardı.⁴² Ancak Reisi doğrudan tartışmalara girmekten kaçındı. Cihangiri ve Galibaf'ın tartışmaları ilk münazaraya damga vururken Ruhani ve Reisi, onlara nispetle sönük kaldılar. Galibaf ve Cihangiri'nin sonradan yarıştan çekilmeleri bu anlamda ironik oldu.

İkinci canlı yayın münazarası ise 5 Mayıs tarihinde düzenlendi. İkinci münazaranın belirlenen konusu, "siyasi-kültürel meseleler"di. Nükleer anlaşma ve Devrim Muhafızları'na ilişkin tartışmalar ikinci münazaraya rengini verdi. İlk münazarada olduğu gibi bunda da Galibaf ön plana çıkan isimlerdendi. 5 milyon kişiye iş imkanı yaratacağını söyleyen Galibaf, nükleer anlaşmaya saygılı olduklarını ancak anlaşmanın uygulanmasında başarısızlığın söz konusu olduğunu söyledi. Reisi de aynı şekilde nükleer anlaşmanın resmi bir taahhüt belgesi olduğunu, sadık olacaklarını söylerken uygulanmasında sorunlar

⁴² Metin کامل سخنان ۶ کاندیدای ریاست‌جمهوری در اولین مناظره + عکس و ۴۲. "Tasnim, 28 Nisan 2017. "فيلم"

yaşandığını eklemiştir. Reisi'nin ayrıca Bağdat ile çok iyi ilişkilere sahip olmalarına rağmen Irak ile olan ticaretin oranının Türkiye ile olan ticaretin oranından düşük olduğunu söyleyerek Ruhani'yi eleştirmesi Türkiye'yi de son derece ilgilendiren çıkışlardan biriydi.

Yukarıda ifade edildiği üzere Devrim Muhafızları'nı doğrudan hedef alan Ruhani, nükleer anlaşmaya saygılı olduklarını söyleyen muhafazakar adaylara yönelik ise "Madem bu anlaşmayı kabul ediyordunuz, Tahran sokaklarına müzakereleri tahkir eden billboardları neden astınız?" diyerek eleştiride bulundu. "Eğer nükleer anlaşma olmasaydı petrolümüz 1 milyon varil yerine 200 bin varil olurdu" diyen Ruhani, kendi döneminde ülkede daha özgür bir havanın hakim olduğunu söyleyerek insanların hayat tarzına müdahalede bulunulmaması gerektiğini savundu. Önümüzdeki beş yıl içinde yüzde 5'lik bir büyümenin mümkün olduğunu söyleyen Cumhurbaşkanı, yüzde 26'lık büyüme vaat edenlere yönelik ise "Dünyada böyle bir şey nerede görülmüş?" diyerek eleştiride bulundu.⁴³

Üçüncü canlı yayın müzakeresi ise 12 Mayıs tarihinde gerçekleşti. Ekonomi üzerine yapılması beklenen tartışmalar daha çok yolsuzluk meselesi üzerinde yoğunlaştı. Galibaf, Ruhani hükümetini yüksek maaş yolsuzluğu ile itham ederken Cihangiri de Galibaf'ı düşük bedellerle ve uzun vadelerle halka ait gayrimenkulleri satmakla suçlayarak, Tahran Belediyesi'ndeki yolsuzluk skandalını gündeme getirdi. Reisi de Galibaf gibi Ruhani hükümetine yönelik yolsuzluk suçlamalarını gündeme getirirken Ruhani ise Reisi'nin savcılık sicilini gündeme taşıyarak yolsuzlukla mücadelede samimiye neden bazı yolsuzluk davalarında gereken adımları atmadığını sorguladı.⁴⁴

⁴³ "جهانگیری: دختر وزیر بیکار و مظلوم بود و به شغل شریف واردات پوشاک. 43. روی آورد/ قالیباف: ۴ سال گذشته برای شعار و حرف کافی است/ رئیس: برخی "Tasnim, 5 Mayıs 2017. "کاندیدها" رقیب‌هراسی" می‌کنند"

⁴⁴ "قالیباف رانت املاک نجومی ۵۸۳متری جهانگیری در ونک و ۰۹۷متری 44. روحانی در شهرک غرب را روشننگری کرد/ رئیس: نزدیکترین فرد به روحانی "Tasnim, 12 Mayıs 2017. "در حال فساد است"

SEÇİMLERDEN SONRA İRAN'I NE BEKLİYOR?

Seçimler öncesi yapılan kamuoyu yoklamaları Ruhani, Galibaf ve Reisi olmak üzere üç adayı ön plana çıkarmaktaydı. Kanada merkezli IranPoll şirketinin 11-14 Nisan arasında yaptığı anket çalışmasına göre “En favori adayınız kim?” sorusu sorulan İranlıların yüzde 23’ü Ruhani derken Ruhani’yi yüzde 21 ile Ahmedinejad ve onu da yüzde 19 ile Galibaf takip etmiştir.

Reisi, Bekayi ve Cihangiri ise sırasıyla yüzde 9, yüzde 4 ve yüzde 3 oranlarında favori gösterilerek görece zayıf kalmışlardır.⁴⁵ Elbette bu anket çalışması, Muhafızlar Konseyi’nin cumhurbaşkanlığı adaylarını açıklamasından ve yine Galibaf, Cihangiri ve Mirselim’in çekilmesinden önce yapıldığından dolayı Ahmedinejad, Bekayi, Galibaf, Cihangiri ve Mirselim’in yokluğunda oranların değişeceğini hesaba katmak gerekiyor. Özellikle Ahmedinejad ve Galibaf’ın seçimlere katılamayacak olmasının yine muhafazakar olan Reisi’nin oy oranını yükselteceği söylenebilir.

İlk münazaranın ardından Ruhani’nin performansının yetersiz olduğu yorumlarına paralel şekilde Tasnim Haber Ajansı’nın yayımladığı bir ankete göre Ruhani zirvedeki yerini korusa da oy oranında azalma görülmüş ve buna mukabil Galibaf ve Cihangiri’nin oy oranında artış kaydedilmiştir.⁴⁶ Devlete bağlı İranlı Öğrenciler Seçim Merkezi’nin (ISPA) 23-24 Nisan tarihlerinde düzenlediği ankete göre ise anket yapılan kişilerin yüzde 43,5’i Ruhani’yi, yüzde 22,6’sı Galibaf’ı, yüzde 17,4’ü ise Reisi’yi desteklediklerini ifade etmişlerdir. Yine aynı ankette dikkati çeken iki diğer soru ise seçimlerin yalnızca iki aday arasında cereyan etmesi halinde seçmenin tercihinin nasıl olacağına yöneliktir. “Eğer sadece Ruhani ve Reisi aday olsalardı kime oy verirdiniz?” şeklindeki soruya katılımcıların yüzde 52,9’u Ruhani’ye

ve yüzde 32,6’sı ise Reisi’ye oy verirdik demişlerdir. “Sadece Ruhani ve Galibaf aday olsalardı kime oy verirdiniz?” sorusuna ise katılımcıların yüzde 49’u Ruhani’ye ve yüzde 37,7’si de Galibaf’a oy verirdik şeklinde yanıt vermişlerdir.⁴⁷

Ruhani’nin bu zamana kadarki en temel başarısı 2015 yılında imzalanan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Kapsamlı Ortak Eylem Planı, diğer bir ifade ile Nükleer Anlaşma’dır.

ISPA’nın 7-8 Mayıs tarihlerinde gerçekleştirdiği bir başka anket çalışmasının sonuçlarına göre ise ankete katılanların yüzde 41,6’sı Ruhani’ye, yüzde 26,7’si Reisi’ye, yüzde 24,6’sı Galibaf’a, yüzde 3,2’si Cihangiri’ye, yüzde 2,8’i Mirselim’e ve yüzde 1,2’si de Haşimiteba’ya oy vereceklerini ifade etmişlerdir. “Eğer seçimler Ruhani ve Reisi arasında olsaydı kime oy verirdiniz?” sorusuna, katılanların yüzde 47,7’si Ruhani’ye ve yüzde 38,7’si ise Reisi’ye oy verirdik şeklinde yanıt vermişlerdir. Eğer yalnızca Ruhani ve Galibaf aday olsalardı senaryosuna ise yüzde 44,1’i Galibaf’a ve yüzde 44,8’i ise Ruhani’ye oy verirdik şeklinde yanıt vermişlerdir.⁴⁸ Yukarıdaki anket çalışmaları dikkate alındığında Ruhani’nin yarışı önde götürdüğü ancak ilk turda ipi göğüsleyecek yüzde 50’nin üzerinde oy oranını yakalayamadığı görülmektedir. Bu ihtimal durumunda seçimin ikinci tura kalması söz konusu olacaktır.

Özellikle Ruhani ve Galibaf arasında cereyan edecek bir ikinci tur senaryosunda Ruhani’nin işi hiç de kolay olmayacaktı. Ancak Galibaf’ın çekilmesiyle birlikte seçimin Ruhani ve Reisi ikilisi arasında geçeceği neredeyse kesinleşmiş hale geldi. Bu durumda Galibaf’ın oylarının çoğu Reisi’ye gidecek gibi gözükse de söz konusu seçmen

45. “Unveiling Iran”, *IranPoll*, 2017, s.10.

46. “کاهش آرای «روحانی» و افزایش رای «قالیباف» و «جهانگیری» بعد از «اولین مناظره»»، *Tasnim*, 30 Nisan 2017.

47. ISPA

48. “موج سوم طرح های نظرسنجی تلفنی انتخابات ریاست جمهوری؛ مشارکت ۲۶ درصدی در انتخابات ریاست جمهوری»، ISPA, 12 Mayıs 2017.

kitlesi içerisinde bulunan pragmatik muhafazakar ya da ılımlı kişilerin Ruhani'ye yöneleceği de söylenebilir. Mirselim'in çekilmesi Reisi'nin oylarını bir nebze yükseltecek olsa da Galibaf'ın hamlesi kadar "oyun değiştirici" bir niteliği bulunmamaktadır. Son durumda ortaya çıkan tabloda Ahmedinejad ve Galibaf'ın oy kitlesini oluşturan alt gelir grubu ve periferideki radikal muhafazakar seçmen ile Reisi'nin oy kitlesini oluşturan daha ideolojik, ulema ağırlıklı geleneksel muhafazakar seçmen kitlesinin eklenmesine matuf bir iradenin Hamaney'in de desteğiyle temayüz ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Seçimleri Ruhani'nin kazanması durumunda dört yıl önce başlattığı dünya sistemiyle eklenme sürecinin en azından ekonomik veçheleriyle devam edeceği ancak ülkedeki siyasi gerilimlerin de süreceği söylenebilir.

Reisi zaten başta Said Celili, Ali Nikzad, İzzetullah Zerkami, Mehrdad Bezrpaş olmak üzere Ahmedinejad döneminde bakanlık ve müdürlük gibi idari görevlerde bulunmuş önemli isimlerle birlikte çalışıyor.⁴⁹ Bu da kendisini destekleyen bloku anlamamız açısından önemli ipuçları sağlıyor. Dolayısıyla geleneksel, ılımlı ya da radikal muhafazakarların bölünmüşlüğü ortadan kaldırarak Ruhani'yi mağlup etmeye çalışmak söz konusu ittifakın temel amacı olarak ortaya konabilir. Bunu başarabilmek için ise yine Galibaf'ın oy kitlesi içerisinde bulunan ancak ideolojik yönü daha zayıf ılımlı muhafazakar seçmenlerin Ruhani'ye yönelmelerini ya da genel olarak Ruhani hükümetini benimsemeyen muhafazakar seçmenin sandıktan uzaklaşmalarını engellemeleri gerekmektedir.

Mevcut durumda tartışmaya açık olmayan en net husus ise artık seçimlerin Ruhani'ye karşı

yerleşik nizam formülasyonu temelinde yorumlanmasının daha mümkün hale geldiğidir. Yani Devrim Muhafızları, Yargı Gücü ve Vakıflar gibi Velayet-i Fakih makamına doğrudan bağlı, seçimle değil atama usulü ile sorumluları belirlenen kurumlara karşı Ruhani'nin mücadele ettiği bir durumdan bahsedilebilir. Anketlerde Reisi'nin önünde seyredirken ve iki adaylı anket çalışmalarında da Ruhani ile kafa kafaya giderken Galibaf'ın yarıştan çekilmesi, Hamaney'in iradesinin en açık tecellisidir. Bu anlamda bütün kuvvetleriyle yerleşik nizamın Ruhani'ye karşı seçim çalışması yürüttüğü söylenebilir. Ruhani'nin bu seçimdeki asıl avantajı bölünmüş muhafazakar oyları iken Galibaf'ın Reisi lehine adaylıktan vazgeçmesi sonucu artık safları daha sıkı bir kitleye karşı mücadele edeceği de bir başka önemli husustur. Çünkü Mirselim'in çekilmesi önemli bir gelişme olsa da muhafazakar seçmen arasındaki temel bölünme Reisi ile Galibaf arasında yaşandığı için asıl belirleyici Galibaf'ın çekilmesi olmuştur. Muhafazakarlar arasındaki bu sinerjiden sandığa gitmekte hevesiz olan muhafazakar seçmenin de etkileneceği açıktır. Bu şartlar altında Ruhani'yi daha zorlu bir seçim beklemektedir.

Anketler uyarınca dikkati çeken bir başka ayrıntı ise Ruhani'nin oy oranının seçimlere yaklaşırlarken tedricen azalması ve buna mukabil rakiplerinin oylarını artırması durumudur. Bu durum da Ruhani'nin seçim kampanyasının ve söyleminin beklenen etkiyi doğurmadığı ve rakiplerine nazaran başarısız olduğu şeklinde yorumlanabilir. Seçmenin temel ekonomik beklentilerinin Ruhani döneminde gerçekleşmemesi de elbette bu tablonun esas sebeplerinden bir tanesidir. Özellikle nükleer anlaşma sonrası beklenen ekonomik iyileşmenin görülmemesi önemli bir belirleyendir. Yukarıda sözü edilen IranPoll araştırmasına göre anket yapılan kişilerin yüzde 72 gibi ezici bir kısmı nükleer anlaşma sonrasında ülke ekonomisinin düzelmediği görüşündedir.⁵⁰

49. "Raisi Has Hired Many Pro-Ahmadinejad Figures in Presidential Campaign", *Iranian Diplomacy*, 14 Mayıs 2017.

50. "Unveiling Iran", s. 9.

Ancak her şeye rağmen Ruhani seçimin favori adayı olmayı sürdürmektedir. Cihangiri'nin Ruhani lehine çekilmesi de yüzde 3-4 bandında seyreden kendisine yönelik oyların büyük oranda Ruhani'ye yönelmesini sağlayacaktır. Seçimleri Ruhani'nin kazanması durumunda bir yandan İran'ın dört yıl önce başlattığı dünya sistemiyle eklemlenme sürecinin en azından ekonomik veçheleriyle devam edeceği ancak kendi içerisindeki siyasi gerilimlerin de artmasa bile en azından şimdiki düzeyinin korunarak devam edeceği söylenebilir. Özellikle dini lider, Yargı Gücü ve Devrim Muhafızları ile Cumhurbaşkanı ve Meclisin bazı reformist-ılımlı milletvekilleri arasındaki mücadelenin süreci ifade edilebilir. Bu haliyle İran, Çin Halk Cumhuriyeti benzeri ekonomik olarak görece açık ancak siyasi olarak görece kapalı bir yapı ortaya çıkartacaktır. Ancak Çin'deki homojen iç siyasi yapının aksine siyasi tarafların ve tartışmaların daha belirgin olduğu bir atmosferin olacağı söylenmelidir. Öte yandan Ruhani'yi yalnızca dini lider Hamaney'in ya da Yargı Gücü Başkanı Sadık Amoli Laricani'nin sıkıştıracağı düşünülmemeli, reformist seçmenlerinden gelecek taleplerin artık konjonktürel ertelemelere konu olmayacağı ve çok daha yüksek sesle dillendirileceği de vurgulanmalıdır.

Reisi'nin kazanması durumunda ise Ruhani dönemiyle başlayan açılım politikalarının sona ereceği tahmininde bulunulabilir. Reisi'nin kendisi ulema çevresine mensup olsa da Galibaf'ın çekilmesiyle birlikte artırmayı planladığı seçmen kitlesinin daha radikal, pragmatik muhafazakar ve Devrim Muhafızları çevresini de kapsayacak şekilde büyüyeceği öngörülebilir. Dini lider Hamaney'in Cumhurbaşkanlığı makamı üzerindeki kontrolünün daha yüksek olacağı ve Reisi'nin kendi kararlarını alan, kendi ekibini oluşturan ve kendi siyasetini takip eden bir cumhurbaşkanı olmayacağı söylenebilir. Halihazırdaki ekibi de zaten Ahmedinejad döneminin izlerini fazlasıyla taşımaktadır. Reisi'nin siyaset sahnesinde yeni ve tecrübesiz oluşu da eklenince Hamaney'in etkinliğinin daha

yüksek olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer taraftan Ahmedinejad dönemiyle birlikte siyasi gücünü artıran Devrim Muhafızları ve ona bağlı yapılanmaların siyasi karar alma süreçlerindeki etkinliğinin artacağı da ileri sürülebilir.

1988 yılındaki idamlarda imzası bulunan "ölüm komitesi"nin üyelerinden olması Reisi'yi uluslararası kamuoyunda da meşruiyeti tartışmalı bir figür haline getiriyor. Hatta hakkında siyasi sebeplerden dolayı özellikle Avrupa ülkelerine ve ABD'ye seyahat edemeyeceği şeklinde iddialar ortaya atılmış ve kendi bürosu bu iddiaları kesin bir dille yalanlamıştır.⁵¹ Bu iddialar doğru olmasa bile İran dış siyasetinin Reisi döneminde daha krizli bir döneme gireceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle ABD, Körfez ülkeleri ve İsrail ile zaten gergin olan ilişkilerin daha da sorunlu bir biçime bürünmesi olasılığı yüksektir. Özellikle de Trump gibi ne yapacağı kestirilemeyen Cumhuriyetçi bir başkanın döneminde bu ihtimalin katbekat arttığı söylenebilir. Ünlü İran tarihçisi ve Ortadoğu siyaseti uzmanı Ervand Abrahamian son verdiği röportajların birinde Trump'ın ekonomik vaatlerini gerçekleştirmediği takdirde bir dış düşman arayışına girmesinin ve bu düşmanın da İran olmasının muhtemel olduğundan bahsetmişti.⁵² Reisi'nin cumhurbaşkanlığının bu sürecin katalizörü olması muhtemel görünüyor.

SONUÇ

Son olarak özellikle Galibaf'ın çekilmesi ve Reisi'nin kampanyasına katılmasıyla birlikte muhafazakarların uzun yıllardır bekledikleri, üzerinde anlaşacakları tek adayın ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum ise büyük olasılıkla oylar iki aday arasında dağılacığından dolayı seçimin galibinin ilk turda ortaya çıkmasına sebep olacaktır. İki blokun doğrudan birbiriyle mücadeleye girmesi aynı

⁵¹ "وجود هرگونه محدودیت در انجام سفرهای خارجی «رئیس» تکذیب می شود", *Mehr*, 1 Mayıs 2017.

⁵² Eskandar Sadeghi-Boroujerdi, Interview with Ervand Abrahamian, "Iran's Past and Present", *Jacobin Magazine*, 20 Nisan 2017.

zamanda seçime katılım oranında artışa da sebep olacaktır. Bu durumda tansiyonun da oldukça yüksek olacağı iddia edilebilir. 2009 yılında yaşanan protesto hareketlerine benzer tabloların yaşanmaması için devletin azami dikkat göstereceği söylenebilir. Nitekim dini lider Hamaney de en son yaptığı açıklamalardan birinde 2009 protestolarına benzer girişimlerin olması halinde en sert karşılığın verileceğini ifade etmiştir.⁵³

Seçimin sonucu ne olursa olsun İran'da artık işlerin eskisi gibi olmayacağı rahatlıkla söylenebi-

---

53. "Supreme Leader Warns of Iran's Crushing Response to Enemies' Possible Aggression", Farsnews, 10 Mayıs 2017.

li. Ruhani'nin kazanması yerleşik nizam kurumlarıyla arasındaki mücadeleyi artıracak ve yeni tartışmaları ortaya çıkaracakken Reisi'nin kazanması durumunda ise Ruhani dönemindeki yeniliklerin geriye döndürüleceği bir İran tablosu ile karşı karşıya geleceğimiz muhtemeldir. Özellikle Suriye'deki mevcut durum, DEAŞ ile mücadele, Rakka Operasyonu ve daha birçok bölgesel sorunun tüm yakıcılığıyla hissedildiği bu dönemde bölgenin en önemli aktörlerinden olan İran'da yaşanacak bu önemli dönüşüm çok daha makro sonuçları ortaya çıkarabileceğinden üzerinde durulmayı hak etmektedir.

---

iran İslam Cumhuriyeti halkı 12. dönem cumhurbaşkanlığı seçimleri için sandık başına gidiyor. Siyasi yelpazede temel olarak muhafazakar ve reformist olmak üzere iki karşıt düşüncenin hakim olduğu İran'da buna paralel şekilde iki adayın yarıştığı söylenebilir. Reformistlerin desteklediği ılımlı aday Ruhani, 2013 yılından bu yana İran'ın Cumhurbaşkanlığını yapmaktadır. Başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere 6 büyük devletle imzalanan nükleer anlaşmanın mimarlarından olan Ruhani, dünya ile iyi ilişkiler kurmayı, diplomasiyi, özgürlüklerin genişletilmesini, her türlü alanda şeffaflığı savunmaktadır. Ruhani'nin rakibi Reisi ise geleneksel muhafazakar bir kimliğe sahip olup dini lider Hamaney'e yakın bir adaydır. Sertlik yanlısı olarak bilinen Reisi, daha muhafazakar bir söylemi benimsemiş ve Ruhani'nin son dört yıldaki icraatlarının eleştirisi üzerinden bir seçim kampanyası yürütmüştür. İran cumhurbaşkanlığı seçimlerinin sonuçları yalnızca İran için değil bölge ve genel dünya siyaseti açısından da önemli olacaktır.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

---

www.setav.org